

**НАУКОВО - ДОСЛІДНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
МІНІСТЕРСТВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Поліщук Валентина Миколаївна

УДК 338 . 9 : 631

**УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
ВИРОБНИЦТВА В ГАЛУЗЯХ АПК**

Спеціальність 08.02.03
Організація управління, планування і регулювання
економікою

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Київ - 1997

338.2



00751750 (P)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Науково-дослідного Інституту економіки України (м. Київ).

Науковий керівник: - кандидат економічних наук Гришко Володимир Васильович, начальник управління економіки Полтавської обласної державної адміністрації

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор Колесник Григорій Омелянович, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України, головний науковий співробітник (м. Київ)
кандидат економічних наук Шевченко Галина Олексіївна, Інститут аграрної економіки Української академії аграрних наук, старший науковий співробітник (м. Київ)

Провідна установа: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, відділ регіональних проблем розвитку і розміщення сільського господарства (м. Київ)

Захист відбудеться 20 листопада 1997 року о 10 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д.26.801.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України та Науково-дослідного інституту соціально-економічних проблем міста Києва (252601, ГСП, м. Київ-103, бульвар Дружби народів, 28, 5-й поверх, зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці НДЕІ Міністерства економіки України.

Автореферат розісланий 17 жовтня 1997 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук

А.В. Базилюк

Загальна характеристика роботи

Актуальність дослідження. Сучасний стан економіки України характеризується спадом виробництва, збільшенням бюджетного дефіциту, поглибленням кризи неплатежів, подальшим загостренням продовольчої проблеми. Економічна ситуація, що склалася в агропромисловому комплексі становить перед наукою, як найважливішу проблему забезпечення продовольчої безпеки України. Першочерговим завданням її вирішення є розробка і практична реалізація науково обгрунтованої системи управління агропромисловим комплексом. При цьому на перший план висувається проблема формування системи управління конкурентоспроможністю виробництва в галузях АПК на мікро- і макроекономічному рівнях. Безперечно важливість наукових досліджень, саме в цьому аспекті, постає в зв'язку з тим, що проблема ще не має фундаментальних розробок.

Окремим теоретичним положенням конкурентоспроможності присвячені наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених: Б.Бермана, Г.Болта, А.Базиліук, В.Беседіна, Л.Бондара, С.Волик, О.Голованова, Г.Закутина, И.Каору, Г.Колесника, Ф.Котлера, М.Портера, Ф.Поклонського, Л.Туроу, Дж.Харингтона іт.

Аналіз існуючих методологічних і методичних підходів до управління конкурентоспроможністю свідчить про те, що чисельні аспекти досліджуваної проблеми вивчені недостатньо, з причин значної складності, новизни, багатогранності, зокрема обгрунтування організаційно-економічних параметрів конкурентоспроможності та використання їх як інструменту управління; визначення оцінки конкурентоспроможності продукції АПК; дослідження шляхів її підвищення.

Недостатня вивченість проблеми, важливість її для науки і практики, необхідність її розробки у теоретичному і практичному аспектах і зумовило вибір теми, визначило мету та конкретні завдання дисертаційного дослідження. Цим і зумовлена актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Опрацювання здійснено відповідно з планом наукових досліджень Науково-дослідного економічного інституту (НДЕІ) Міністерства економіки України по темах: "Дослідження кон'юнктури ринку України та розробка пропозицій щодо доведення товарів вітчизняного виробництва до конкретних споживачів" (тема 11-97), "Розробка наукових рекомендацій щодо обгрунтування обсягів виробництва, формування і використання обсягів сільськогосподарської продукції" (тема 9-97).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обгрунтування і практична розробка методів управління конкурентоспроможністю виробництва, виявлення резервів та визначення шляхів її підвищення в галузях АПК. Відповідно до ви-

значеної мети завданням дисертації є:

проаналізувати з сучасних наукових позицій визначення і сутність поняття "конкурентоспроможність";

дослідити специфічність конкурентних відносин в умовах становлення ринкової економіки;

обґрунтувати методи і принципи управління конкурентоспроможністю галузей і підприємств АПК;

розробити методика і інструментарій встановлення рівня конкурентоспроможності різноманітних видів продукції;

здійснити економіко-організаційну оцінку діючого господарського механізму та визначити напрямки його удосконалення, стимулюючи підвищення конкурентоспроможності підприємств і галузей АПК;

визначити основні напрямки ресурсозбереження, як важливішого чинника підвищення конкурентоспроможності виробництва в галузях агропромислового комплексу;

сформулювати підходи до управління якістю - важливішим чинником підвищення конкурентоспроможності продукції.

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження прийняті вузлові аспекти теорії і практики управління конкурентоспроможністю виробництва в галузях АПК України.

Об'єктом дослідження є підприємства агропромислового комплексу Полтавської області.

Методологія і методика дослідження. Методологічною основою досліджень є діалектичний метод пізнання, світова економічна думка, об'єктивні закони розвитку економіки, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, присвячених досліджувальній проблемі. Залежно від мети досліджень окремих проблем використані наступні методи: статистичний, балансовий, економічного аналізу, співставлень, абстрактно-логічний, порівняння тощо.

Інформаційною основою дослідження прийняті офіційні матеріали державних статистичних органів, законодавчі та нормативні документи, річні звіти і первинна бухгалтерсько-статистична звітність підприємств агропромислового комплексу, результати досліджень науково-дослідних установ, спеціальна література, спеціальні довідково-нормативні довідники.

Наукова новизна досліджень. Сформульовано і уточнено сутність поняття "конкурентоспроможність" узагальнюючого показника, який відображає ефективність виробництва та взаємодію переваг і проведених аспектів, від яких залежить її рівень,

зокрема в аграрній сфері. Визначено особливості впливу на конкурентоспроможність виробництва в галузях АПК макроекономічної політики, механізму господарювання, маркетингу.

Розроблено методику оцінки рівня конкурентоспроможності продукції АПК, в основу якої положені загальноекономічні підходи, через вивчення кон'юнктури ринку, систему натурально-вартісних показників, визначення коефіцієнта конкурентоспроможності, що дає можливість прийняти рішення щодо необхідності виробництва продукції або розробки системи заходів по підвищенню її конкурентоспроможності.

Визначено методологічні та методичні підходи до формування системи управління конкурентоспроможністю в галузях АПК. У формуванні системи управління найважливішою ланкою є взаємозабезпечення взаємодії економічних методів і державного регулювання, керуючою та керованою системами на всіх рівнях. Для досягнення цієї мети визначені пріоритетні напрямки управління конкурентоспроможністю через ресурсозбереження, якість, асортиментну політику, ціну.

Опрацьовано принципи ресурсозбереження, зокрема системи управління раціонального енергоспоживання, яка базується на системності, основаній на координації всіх суб'єктів управління; маркетингу, що передбачає енергозаощадження на стадіях виробництва та збуту; комплексності системи заходів, спрямованих на енергозбереження.

Обґрунтовано необхідність етапності забезпечення якості продукції АПК: на стадії виробництва; в процесі реалізації; після її збуту.

Теоретична і практична значимість. Теоретична і практична значимість дослідження полягає в тому, що визначені методи і принципи управління конкурентоспроможністю галузей і підприємств АПК та основні шляхи її підвищення. Розроблено методику і інструментарій визначення рівня конкурентоспроможності агропромислової продукції. Отримані в ході досліджень результати мають стати основою для подальших економічних досліджень, спрямованих на удосконалення системи управління виробництва конкурентоспроможної продукції в галузях АПК.

Особистий внесок здобувача. Окремі наукові ідеї і положення дисертації опубліковано в 5 особисто виконаних автором роботах. Дістали подальшого розвитку теоретичні і методичні аспекти управління АПК з акцентом на конкурентоспроможність виробництва продукції.

Опрацьовано методику визначення рівня конкурентоспроможності продукції АПК, концепцію щодо управління конкурентоспроможністю. Визначено шляхи підвищення конкурентоспроможності стосовно ресурсозбереження, якості на основі комплексно-цільових програм.

Сформульовано систему принципів, що визначають стратегію управління конку-

рентоспроможністю на макро- і мікроекономічному рівні.

Разом з німецькою фірмою здобувачеві належать розробки з питань управління конкурентоспроможністю виробництва продукції АПК, які використано при реалізації першого на Україні проекту оптового підприємства.

Апробація роботи. Теоретичні узагальнення та висновки, які одержані в результаті досліджень, були використані при оцінці конкурентоспроможності продукції АПК Полтавської області, а також знайшли відображення у наукових рекомендаціях та практичних пропозиціях щодо вдосконалення системи управління конкурентоспроможністю виробництва продукції в галузях і підприємствах агропромислового комплексу і положені в основу при розробці і реалізації вперше на Україні пілотного проекту по створенню сучасної оптової структури з метою підвищення конкурентоспроможності продовольчих товарів регіону.

Результати досліджень. Результати досліджень, основні положення, висновки та пропозиції повідомлені і схвалені обласними науково-практичними економічними конференціями: "Проблеми політики ціноутворення та її впливу на економічний розвиток підприємств в умовах ринкових відносин" (м. Полтава, 1995 р.), "Науково-технічний прогрес - основа забезпечення конкурентоспроможності виробництва" (м. Полтава, 1996 р.), "Технічне переозброєння і реконструкція виробничих потужностей матеріальної сфери виробництва - об'єктивний напрямок прогресивного розвитку економіки" (м. Полтава, 1996 р.)

Основні наукові ідеї, положення та наслідки досліджень дисертаційної роботи викладені в 5 опублікованих наукових роботах за 1995 - 1997 р.р.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Мета і завдання дисертаційного дослідження визначили наступну структуру роботи:

Вступ.

Розділ I. Теоретичні основи дослідження конкурентоспроможності виробництва.

1.1. Економічна суттєвість поняття конкурентоспроможності.

1.2. Особливості формування конкурентних відносин в аграрній сфері і умовах становлення ринкової економіки.

1.3. Методи і принципи управління конкурентоспроможністю в галузях АПК.

Розділ II. Сучасний стан управління конкурентоспроможністю продукції АПК.

2.1. Методичні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності продукції галузей АПК.

2.2. Рівень конкурентоспроможності продукції АПК Полтавської області.

2.3. Оцінка впливу господарського механізму на підвищення конкурентоспроможності продукції АПК.

Розділ III. Методичні основи управління конкурентоспроможністю виробництва.

- 3.1. Концепція регулювання ресурсоемності продукції.
- 3.2. Методи управління якістю продовольчих товарів.
- 3.3. Організаційні принципи системи управління якістю.
- 3.4. Асортиментна політика.
- 3.5. Форми розширення каналів збуту продовольчих товарів.

Висновки і пропозиції.

Список використаної літератури.

Додатки.

Робота викладена на 172 сторінках машинописного тексту, включає 40 таблиць, 13 рисунків, 8 додатків, список використаної літератури з 87 найменувань.

У **вступі** обгрунтована актуальність теми, сформульовані мета, завдання та методи дослідження, визначені його предмет і об'єкти, викладені наукова новизна і практична значимість одержаних результатів.

У **першому розділі** розглянуто питання економічного поняття "конкурентоспроможність", викладено особливості формування конкурентних відносин в аграрній сфері в умовах ринкової економіки, сформульовані методи і принципи управління конкурентоспроможністю в галузях АПК.

У **другому розділі** викладені методичні підходи до визначення та оцінки рівня конкурентоспроможності продукції агропромислового комплексу, результати аналізу впливу господарського механізму на її підвищення.

У **третьому розділі** висвітлена концепція управління ресурсоемністю продукції, встановлено основні організаційно-економічні чинники ресурсозбереження. Розроблено методи управління якістю продовольчої продукції та організаційні принципи удосконалення системи управління якістю. Показані можливості удосконалення асортиментної політики продовольчих товарів. Викладені пропозиції щодо реалізації в регіоні проекту оптового підприємства за участю автора з метою розвитку споживчого ринку, удосконалення проходження сільгосппродукції від виробника до споживача; підвищення її конкурентоспроможності.

У **висновках та пропозиціях** узагальнено результати дослідження та систематизовано основні висновки і пропозиції по удосконаленню системи управління конкурентоспроможністю виробництва продукції в галузях АПК.

Наукові положення, що виносяться на захист. На основі здійснених досліджень на захист виносяться:

теоретичне обгрунтування і уточнення поняття "конкурентоспроможність" з сучасних наукових позицій;

методика оцінки рівня конкурентоспроможності продукції АПК;

методологічні та методичні основи до формування системи управління конку-

рентоспроможністю виробництва в галузях АПК України на етапі переходу економіки до ринкових відносин.

Основні положення дисертації

Актуальність проблеми конкурентоспроможності обумовлена докорінними змінами, які здійснюються в економіці України в напрямку освоєння ринкових відносин, розвитку самостійності суб'єктів господарювання, вибору форм власності і сфер діяльності на підтримку підприємництва, удосконалення податкової системи і фінансово-кредитних відносин, розширення зовнішньо-економічної діяльності.

В дисертаційній роботі поняття "конкурентоспроможність" доповнено і викладено так: "конкурентоспроможність" це спроможність товаровиробника створювати переваги в конкурентному середовищі на основі своєчасного використання досягнень науково-технічного прогресу в провідних аспектах реалізуемого товару у обмежений відрізок часу.

Переваги - сукупність виробничих (форми господарювання, своєчасність використання досягнень НТП, ресурси, технології, техніка, якість), ціносних (індивідуальні витрати виробництва) і продажних (реклама, канали реалізації, сервісне обслуговування тощо) компонентів. Провідні аспекти - основні фактори, які впливають на конкурентоспроможність (макроекономічна політика, механізм господарювання), конкурентне середовище - наявність аналогів та незалежних покупців у відповідний (обмежений) відрізок часу наприкінці якого нововведення конкуруючих суб'єктів зведуть переваги до рівня повсюдnodіючих або морально застарілих (рис. 1).

Особливість конкурентних ринкових відносин в аграрній сфері полягає у: визнанні землі товаром, який має свою ціну, є об'єктом права приватної власності;

багатоукладності аграрного виробництва, створення підприємств нового типу, форми господарювання яких є конкурентоспроможними;

наявності значної кількості суб'єктів господарювання, які виробляють аналогічні види продукції, створює конкурентне середовище;

залежності сільськогосподарського виробництва від природного фактору та його сезонний характер;

специфічності призначення продукції АПК (забезпечення життєдіяльності населення), її виробництва, пов'язаного з біологічною основою, що призводить до особливостей її переробки, зберігання та реалізації;

виключного впливу державної політики на розвиток конкурентоспроможності виробництва продукції АПК через податкову систему, фінансування, пільгове креди-

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ



Рис. 1. Складові поняття конкурентоспроможності

тування і бюджетне дотування.

Головними методами управління конкурентоспроможністю є економічні.

На макrorівні з метою управління конкурентоспроможністю АПК необхідно удосконалити податкову систему у наступних напрямках:

забезпечення стимулюючої функції податків і платежів в розвиток сільськогосподарського виробництва з посиленням функції земельного податку, спрямованого на підвищення родючості ґрунтів;

оптимізація кількісних і якісних показників оподаткування і нормативів податків, які б забезпечували необхідне надходження в бюджет і одночасно створювали захищеність підприємців в розвитку та оновленні виробництва;

захист вітчизняних товаровиробників від недобросовісної конкуренції з боку зарубіжних фірм;

диференціації податкових ставок на добавлену вартість з урахуванням здешевлення продуктів харчування першої необхідності, перегляд ставок відрахувань сільськогосподарських товаровиробників в фонди соціального страхування, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, пенсійного забезпечення.

Фінансово-кредитний механізм в управлінні конкурентоспроможністю повинен вирішувати проблему взаєморозрахунків. В межах макроекономічного підходу можливо використовувати вексельну систему розрахунків, скореговану стосовно умов сільськогосподарства і сфери його обслуговування, а також чітке виконання державою своїх обов'язків. Сезонність витрат і надходження коштів для потреб виробництва потребує розвинутих механізмів короткотермінового та довготермінового кредитування, розвитку фінансово-кредитної інфраструктури, зокрема, кооперативних, земельних іпотечних банків, агрофінансових груп, кредитних спілок.

Цінова політика повинна здійснюватися на основі механізму вільного ціноутворення, що пристосовується до платежеспроможного попиту і регулювання ціни пропозиції, включає визначення рівня захисних, заставних і інших видів цін.

Важливим методом управління конкурентоспроможністю в галузях АПК є маркетинг, стратегія якого передбачає виробництво того, що обов'язково буде проданим. До базових інструментів маркетингу відносять товар, ціну, презентацію, дистрибуцію. Через чинники (якість, дизайн, упаковка, марка, життєвий цикл), які впливають на конкурентоспроможність товару здійснюється управління нею. Рівень якості залежить від вмісту компонентів в товарі, якості вихідного матеріалу, його функціональності і надійності при споживанні, терміну зберігання.

Концепцію управління якістю викладено по таких основних напрямках:

зацікавленість у високій якості продукції всіх служб підприємств АПК через систему мотивації виробництва високоякісного товару;

відповідальність підрозділів підприємства за виробництво неякісної продукції через механізм купівлі-продажі;

розробка, удосконалення та впровадження високоефективних технологій у виробництво і переробку сільськогосподарської продукції;

розробка і освоєння комплексних програм і систем управління якістю продукції на підприємстві;

підготовка та навчання персоналу.

В дисертації використано загальноекономічні підходи до вирішення проблеми конкурентоспроможності АПК, які передбачають групування її показників в наступні групи: технічні, економічні, організаційні та правові. До технічних відносимо: конструктивні, призначення, нормативні, ергономічні, естетичні, надійності, безпеки; економічних - повні витрати на придбання і використання продукції; організаційних - умови платежу і постачання, терміни і гарантії, страховки; правових - юридичні особливості (патентний захист, вимоги сертифікації на відповідність міжнародним стандартам і законам.

Оцінку конкурентоспроможності пропонується визначати таким чином.

Умова конкурентоспроможності продукції i ($i=1, \dots, m$) має вигляд:

$$K_i > K_m$$

де K_i - коефіцієнт конкурентоспроможності i -ої продукції; m - велика кількість конкурентів продукції i .

Коефіцієнт конкурентоспроможності розраховується таким чином:

$$K_i = \frac{E_i}{B_i}$$

де E_i - корисний ефект від споживання продукції i ; B_i - загальні витрати споживача на придбання і споживання продукції i в умовах конкретного ринку.

Якщо ефект від споживання i -ої продукції замало відрізняється від ефекту при споживанні продукції конкурентів (що можна припустити для продукції АПК), то для визначення конкурентоспроможності можна користуватися такою формулою:

$$K'_i = \frac{1}{B_i}$$

де K'_i - порівняльний коефіцієнт конкурентоспроможності.

Загальні витрати споживача складаються з ціни i -ої продукції (U_i), транспортних витрат (t_i) та споживчих витрат (C_i), тобто

$$B_i = U_i + t_i + C_i$$

Як відомо ціна на ринку складається під впливом попиту на продукцію та її пропозиції

$$C_i = f(S, P_i),$$

де S_i - попит на продукцію; P_i - пропозиція на ринку продукції i .

Для виробника продукції вирішальне значення має прибуток від її реалізації

$$\Pi_i = C_i - C_i,$$

де C_i - собівартість продукції i .

В такому разі прийняття рішення виробником про виробництво конкурентоспроможної продукції можна здійснювати виходячи з наступного виразу:

$$\sum_i \frac{\Pi_i}{K} \rightarrow \max,$$

де K - сукупний капітал підприємства, що задіяний при виробництві усіх видів продукції, який складається з основних фондів і обігових коштів підприємства.

Таким чином, дослідження свідчать, що основними компонентами методики оцінки конкурентоспроможності продукції є:

вивчення кон'юнктури ринку та вимог, які пред'являють до продукції;

система натурально-вартісних показників;

визначення оцінки конкурентоспроможності продукції;

прийняття рішення щодо необхідності виробництва, або розробки системи заходів по підвищенню конкурентоспроможності (рис. 2).

Дослідження свідчать, що в аграрній сфері області конкурентоспроможним на внутрішньому ринку є виробництво зерна (табл. 1) і соняшнику, в переробній - цукру, м'яса свинини та олії.

Таблиця 1.

Розрахунок конкурентоспроможності виробництва зерна
в Полтавській області.

Показники	Роки			1996 р. +/- до 1994 р.
	1994	1995	1996	
Обсяг виробництва, тис. тонн	2427.3	2086.1	1776.1	-651.2
Реалізовано за межі області	893.4	482.6	421.1	-472.3
Спожито на внутрішньому ринку	1533.9	1603.5	1355.0	-178.9
Собівартість зерна, грн. за 1цнт.:				
по області	5.8	39.6	88.5	+82.7.
по Україні	6.1	40.1	97.2	+91.1
Ціна *, дол. США:				
на обласному ринку	157.0	136.0	158.0	+1.0
на ринку України	162.0	145.0	160.0	-2.0
на ринку Росії	223.0	181.0	236.0	+13.0
на ринку Німеччини	212.0	198.0	214.0	+2.0
на світовому ринку (Канада)	223.0	217.0	259.0	+36.0
Рентабельність, %:				
по області	315.3	126.3	109.8	-205.5
по Україні	214.1	85.6	64.6	-149.5

Індекс конкурентоспроможності Полтавського зерна по відно- шенню до цін на ринках:				
України	1.03	1.07	1.01	-0.02
Росії	1.42	1.33	1.49	+0.07
Німеччини	1.35	1.46	1.35	-
світовому (Канада)	1.42	1.60	1.64	+0.22

* - Пшениця продовольча

Відсутність реальних реформ в АПК призведе до того, що ми загубим не тільки внутрішні і зовнішні ринки продовольства. На ринках далекого зарубіжжя продукція сільського господарства малоконкурентоспроможна за рахунок більш низької якості, а в Росії вона підвержена тарифно-митницькій дискримінації, що також негативно впливає на конкурентоспроможність. Недивлячись на те, що індекс конкурентоспроможності продукції АПК Полтавської області відносно високий, фактично ціни Українських товарів в зв'язку з введеним ПДВ на ринку Росії значно більші, тобто конкурентоспроможність їх зменшується. М'ясо свинини, цукор, олія та масло тваринне на світовому ринку та ринку Німеччини неконкурентоспроможні (табл. 2).

Таблиця 2.

Індекс конкурентоспроможності продукції АПК Полтавської області
в 1996 році

Види продукції	Індекс конкурентоспроможності			
	на внутріш- ньому ринку	на ринку Росії	на ринку Німеччини	на світовому ринку
Зерно	1.01	1.49	1.35	1.64
Соняшник	1.05	1.11	1.20	1.25
Борошно	0.98	1.08	1.01	1.14
Цукор	1.21	1.24	0.93	0.98
М'ясо (свинини)	1.10	1.01	0.89	0.85
Масло тваринне	0.74	1.10	0.74	0.74
Олія	1.09	1.19	0.97	0.98

Умови забезпечення конкурентоспроможності значною мірою визначаються господарським механізмом, який створює економічний клімат виробництва, регулює напрямок діяльності всіх суб'єктів господарювання.

Переорієнтація господарського механізму від галузевого до міжгалузевого управління, від адміністративних до економічних методів управління, на децентралізацію, демократизацію і розвиток самоуправління сприяє підвищенню конкурентоспроможності через посилення якісних критеріїв і прискорення науково-технічного прогресу і раціонального використання ресурсів.

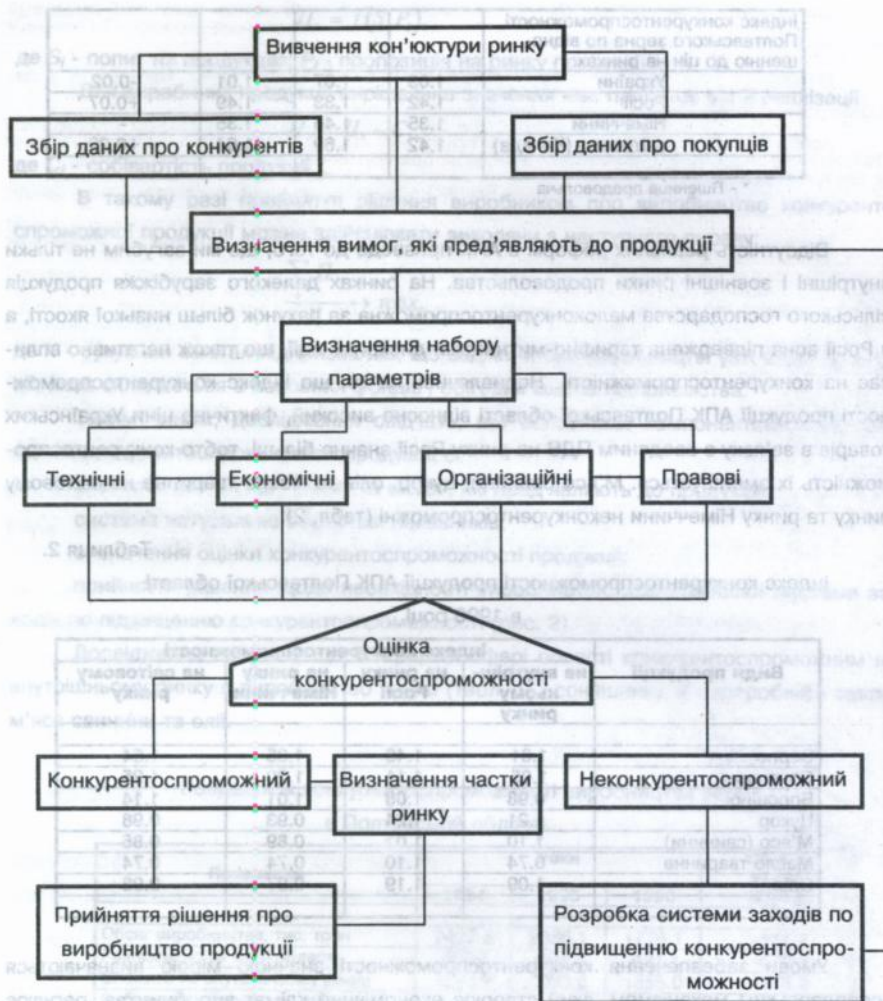


Рис. 2. Схема оцінки конкурентоспроможності продукції

Особливо важливо, щоб господарський механізм не лише зобов'язував кожного виробника реагувати на запити споживачів, але й примушував його пристосовуватися до платоспроможного попиту, своєчасно регулював обсяги і структуру виробництва, вдосконалював споживчі властивості харчових продуктів. Цьому сприятиме реформування цінового механізму в АПК: ціни мають відображати рівень суспільно-необхідних витрат, взаємодіяти з системою не цінових важелів державної підтримки сільського господарства. Основними цілями державного регулювання ціноутворення є: підтримка необхідного рівня рентабельності сільськогосподарських і переробних підприємств; додержання паритету цін на аграрну і промислову продукцію, а також контроль за її змінами.

Дослідження свідчать, що підприємства АПК функціонують із значними енергетичними, матеріальними і трудовими витратами, що в декілька разів перевищують аналогічні затрати в розвинутих країнах (табл. 3).

Таблиця 3.

Питома вага енергоносіїв в собівартості продовольства Полтавської області, %

Види продукції	Роки						1996р. до 1991р.(раз)
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	
Цукор	5.1	10.6	7.5	9.0	28.6	31.3	6.1
Хліб і хлібобулочні вироби	1.7	2.7	5.4	6.3	6.8	7.4	4.4
Масло вершкове	0.2	3.9	3.7	6.1	7.0	7.9	4.0
Молоко 2.5 % жирності	2.8	7.2	7.7	14.0	14.6	14.8	5.3

Отже в 1996 р. порівняно з 1991 р. збільшення енергоємності окремих видів продукції харчової промисловості коливається від 4.0 до 6.1 раз.

Пріоритетними напрямками зниження енергоємності вважаємо:

удосконалення економічного механізму енергозаощадження;

зміна енерговитратної техніки і технології енергоефективними;

впровадження раціональних форм організації виробництва і форм господарювання в АПК.

Значно зросли й інші питомі витрати ресурсів: на виробництво 1 ц приросту ВРХ в 1996 р. порівняно з 1991 р. витрати кормів збільшились на 23.6 %, а свиней - в 1.6 рази, із-за несвоечасного збирання кормових культур, порушення технології і збереження в Полтавській області втрати сіна, сінажу і силосу сягають 15 - 20 %, а недостатнє використання відходів виробництва при збиранні і переробці (солони, гички цукрових буряків, овочів) веде до втрат до 35 % біомаси.

Трудові витрати на 1 ц аграрної продукції також збільшуються: в 1996 р. порів-

няно з 1991 р. вони зросли на виробництві 1 ц приросту свиней (4 рази), вовни (2,9 рази).

Основними принципами політики ресурсозбереження повинно бути: пріоритетність ресурсозбереження при здійсненні господарської, управлінської і іншої діяльності; створення ресурсозберігаючих структур виробництва; розробка і використання ресурсозберігаючих технологій; створення мотивації в заощадженні ресурсів через удосконалення оплати. Для реалізації цієї політики в регіонах доцільно розробляти цільові програми ресурсозбереження, що інтегрують:

аналіз стану використання всіх видів ресурсів по галузях, видах продукції з урахуванням нормативної бази;

виявлення недоліків і резервів ресурсозбереження;

розробка науково-обгрунтованих нормативів і норм витрат матеріальних, енергетичних і трудових ресурсів.

Стратегія з акцентом на якість продукції є вирішальним фактором забезпечення її конкурентоспроможності. Управління якістю починається і закінчується маркетингом, що об'єднує 3 етапи: забезпечення якості до реалізації продукції, забезпечення якості в процесі реалізації і забезпечення якості після реалізації продукції.

Перший поєднує виробництво необхідної споживачу продукції, систематичний аналіз поточного і перспективного попиту на основі яких розробляються плани виробництва нової продукції, вивчення значимості і якості продукції в процесі планування і розробки, виявлення економічно-вигідних сегментів ринку збуву товарів, робота над каталогами, інструкціями, іншою документацією до виходу продукції на ринок, організація навчання і підготовки персоналу до реалізації продукції, зустрічі співробітників відділу маркетингу з представниками організацій зацікавлених в придбанні товарів.

Другий - вивчення проблем управління якістю всім персоналом підприємства, врахування вимог покупців пропонуючи їм потрібну продукцію, вивчення причин, які змушують покупця придбати саме цю продукцію, перевірка товару до його реалізації з метою виявлення можливого погіршення якості з наступним його знешкодженням, контроль запасів товарно-матеріальних цінностей та умов їх зберігання, забезпечення термінів поставки товарів, недопущення їх зриву, вирішення проблем, пов'язаних з упаковкою і транспортуванням товарів.

Третій - контроль реалізації нової продукції і аналіз отриманої інформації, визначення гарантованих термінів споживання товарів, зустрічі з замовниками продукції та оптовими покупцями, контроль ефективності функціонування систем обслуговування покупців, аналіз причин появи неякісної продукції та рівень задоволення претензій споживачів.

Однією з причин зниження споживання продуктів харчування є обмеження асо-

ртименту продовольчих товарів, що призвело до скорочення загальних обсягів із виробництва і зниження конкурентоспроможності. Так, на Полтавському молокозаводі в 1996 р. випуск кисломолочної продукції складав 11.3 % загальної кількості. Вона була представлена лише 3 видами: кефір, ряжанка та йогурт. Видова структура масла вершкового свідчить, що з 7 видів "селянське" займає 96.4 %, а "несолоне" і "бутербродне" (значно дешевші) складають 5 т на рік. Розширення асортименту продовольства в області здійснюється в основному за рахунок імпортованих товарів, ціни яких як правило нижчі вітчизняних. Тому ми вважаємо за необхідне розширяти асортимент вітчизняних товарів в значній мірі шляхом випуску найбільш дешевих товарів (за рахунок зменшення витрат), частково через поставку високоякісних делікатесних груп розрахованих на невелике коло споживачів.

Стабілізація економіки України нерозривно пов'язана з розвитком споживчого ринку, зокрема гуртового, найважливішим завданням якого є захист вітчизняного товаровиробника на основі підвищення конкурентоспроможності його продукції.

На основі проведених досліджень, за пропозицією автора спільно з німецькою фірмою, на протязі 2-х років розробляється і реалізується вперше на Україні проект сучасної оптової структури, яка буде встановлювати вимоги до виробництва продуктів харчування, якості, асортименту, спроможності до поставок є одним з шляхів вирішення проблем, пов'язаних з розвитком оптової торгівлі і підвищення конкурентоспроможності продукції. Ця структура виглядає у формі акціонерного товариства з загальним обсягом інвестицій біля 2.1 млн. дол.- майновий вклад, зайомний капітал - кредити, 370 тис. дол. біля 400 тис. дол. внески акціонерів (товаровиробники, переробні і заготівельні підприємства, торговельні організації, банки тощо).

Збут товарів планується по 3 напрямках: гуртова торгівля - систематична поставка товарів підприємствам роздрібною торгівлі, громадському харчуванню, лікувальним установам тощо; мілкогуртова шляхом самовивозу; власна мережа роздрібною торгівлі - продаж товарів кінцевому споживачу.

Ефективність роботи такої структури буде забезпечуватися за рахунок: зниження втрат і витрат в системі розподілу аграрної сировини і продовольства; скорочення різниці між відпускною ціною виробника продукції і її роздрібною ціною; підвищенням ефективності системи постачання продовольства в містах і регіонах області; розширення асортименту продуктів харчування і їх якості. Відмінність такої структури від працюючих на Україні в тому, що вона буде забезпечувати:

- готовність до безперервних поставок;
- стабільний рівень якості продуктів;
- маркетингові заходи підтримки роздрібно́ї торгівлі;
- навчання персоналу;
- заходи забезпечення якості товарів на рівні постачальників шляхом передачі їм "ноу-хау";
- виконання кредитної функції.

Висновки і пропозиції.

1. Подолання кризового стану продовольчої безпеки України вимагає розробки і реалізації науково-обґрунтованої системи управління - головною складовою якої є управління конкурентоспроможністю виробництва на основі забезпечення ви-сокої якості широкого асортименту, відповідності вітчизняним і міжнародним стан-дартам.
2. З метою вирішення проблем управління конкурентоспроможністю на макро-економічному рівні необхідно:
 - змінити податкову політику, яка стимулювала б товаровиробника на розвиток виробництва вітчизняних товарів;
 - розвивати фінансово-кредитний механізм на користь довгострокового, пільго-вого кредитування АПК;
 - удосконалити антимонопольне законодавство з метою розвитку конкурентного середовища;
 - реформувати ціновий механізм через відображення в ціні рівня суспільно-необ-хідних витрат.
- На мікроекономічному рівні важливо використовувати концепцію маркетингу - систему організації виробництва і збуту продукції, яка будується на досконалому вив-ченню потреб, урахуванню і формуванню попиту споживача, з обов'язковим вико-ристанням стимулювання збуту.
3. На розвиток конкурентоспроможності виробництва продукції АПК виключну роль відіграє державне регулювання. Мета його полягає в забезпеченні економічними методами оптимізованих умов такого розвитку галузей, темпи, пропорції і якісні харак-теристики якого визначаються динамікою сукупного попиту, економічними імперати-вами. Це, по-перше, визначає сутність державного регулювання і створює необхідний простор для підприємницької діяльності, гарантує в межах закону повну самостійність товаровиробників, по-друге, виключає з системи державного регулювання прями функції господарського управління.
4. Конкурентоспроможність агропромислового комплексу можлива лише за

умови використання високоврожайних культур, високопродуктивних порід тварин, підвищення рівня механізації і автоматизації, впровадження ресурсозберігаючих мало- і безвідходних технологій, якісної праці на всіх стадіях виробництва, збуту і сервісного обслуговування.

5. Господарський механізм повинен вимушувати товаровиробника не тільки своєчасно реагувати на запити споживача, але й пристосовуватися до платежеспроможного попиту, це змінює напрямок його дії: посиленню якісних критеріїв, прискоренню науково-технічного прогресу, раціональному використанню ресурсів; підвищенню конкурентоспроможності виробництва.

6. Управління регулюванням ресурсоемності, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності повинна здійснюватися шляхом:

використання ресурсозберігаючих технологій, що базуються на своєчасному освоєнні досягнень науково-технічного прогресу;

найповнішого використання наявного виробничо-технічного потенціалу;
підвищення продуктивності праці.

Зазначені напрямки найефективніше реалізуються через опрацювання комплексно-цільової програми "Ресурсозбереження", яка спрямована на об'єкти господарювання, збалансована за ресурсами, має не тільки терміни виконання та відповідальних виконавців, але здійснюється оцінка її практичної реалізації.

7. Важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності є якість продукції, системне управління якою забезпечує:

гарантію якості, прогнозування певного рівня якої необхідно здійснювати на кожному виробничому процесі щоб досягти бездефектного виробництва, шляхом управління технологічними процесами для виявлення причин дефектів та їх уникнення;

врахування виробничим і проектним відділами запитів і пропозицій замовників для задоволення вимог споживачів;

використання каналів внутрішніх зв'язків на підприємстві для виявлення причин можливої відмови від виробництва продукції до її збуту.

8. Асортиментна політика повинна здійснюватися в напрямку поширення асортименту вітчизняних товарів значною мірою шляхом випуску недорогих видів продовольства за рахунок зменшення витрат на його виробництво (враховуючи низьку платежеспроможність населення), розробки і впровадження нових видів на основі сучасних технологій, досягнень науково-технічного прогресу, "ноу-хау", випуску високоякісних делікатесних груп для невеликого кола споживачів.

9. Однією з форм удосконалення управління конкурентоспроможністю може стати поширення каналів збуту продукції.

Створення в Полтавській області сучасної оптової структури стане зв'язуючою

ланкою між сільськогосподарським виробником і споживачем продовольства, дасть можливість захистити вітчизняного виробника, підвищити конкурентоспроможність його продукції, обмежити імпорт неякісних товарів шляхом здійснення наступних функцій:

- оцінки попиту;
- перетворення виробничого асортименту в торговий;
- концентрації товарної маси;
- збереження товарних запасів;
- доставки товарів;
- кредитування;
- інформаційне і маркетингове обслуговування;
- інвестиційне забезпечення процесу руху товарів;
- мінімізація комерційного ризику.

10. Подальше використання результатів роботи дасть можливість визначити рівень конкурентоспроможності продукції АПК регіону та шляхи її підвищення.

По матеріалах досліджень опубліковано:

1. Поліщук В.М. Вплив ціни продукції на конкурентоспроможність в галузях агропромислового комплексу. // Матеріали науково-практичної конференції: Проблеми політики ціноутворення та її впливу на економічний розвиток підприємств в умовах ринкових відносин. - Полтава: 1995. - С 34 - 36

2. Поліщук В.М. Інтеграція державних і комерційних структур управління - резерв підвищення конкурентоспроможності. // Збірник молодих вчених "Формування ринкових відносин в Україні: вип. 2 - Київ: 1996. - С 116 - 118

3. Поліщук В.М. Резерви науково-технічного прогресу в переробній сфері агропромислового комплексу. // Матеріали науково-практичної конференції: Науково-технічний прогрес - основа забезпечення конкурентоспроможності виробництва. - Полтава: 1996. - С 37 - 42

4. Поліщук В.М. Проблеми технічного переозброєння та реконструкції підприємств переробної сфери аграрного комплексу - важлива складова підвищення конкурентоспроможності харчової продукції. // Матеріали науково-практичної конференції "Технічне переозброєння і реконструкція виробничих потужностей матеріальної сфери виробництва - об'єктивний напрямок прогресивного розвитку економіки". - Полтава: 1996. - С 47 - 52

5. Поліщук В.М. Механізм формування продовольчих ресурсів на регіональному рівні. // Збірник наукових праць молодих вчених. "Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук": № 19 - Полтава: 1997 - С 227 - 229

Анотація

Поліщук В.М. Управління конкурентоспроможністю виробництва в галузях АПК.
- Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.02.03 - організація управління, планування і регулювання економіки. Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено питанням методів управління конкурентоспроможністю виробництва, виявленню резервів та визначенню шляхів її підвищення в галузях АПК.

В дисертації обгрунтовані методи і принципи управління конкурентоспроможністю галузей АПК, розроблено методика і інструментарій встановлення рівня конкурентоспроможності різноманітних видів продукції, визначені основні напрямки ресурсозбереження.

Основні результати роботи знайшли відображення у наукових рекомендаціях та практичних пропозиціях щодо вдосконалення системи управління конкурентоспроможністю виробництва в галузях АПК.

Ключові слова: конкурентоспроможність, методи управління, агропромисловий комплекс, ресурсозбереження.

Аннотация

Поліщук В.Н. Управление конкурентоспособностью производства в отраслях АПК. - Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.02.03 - организация, управление, планирование и регулирование экономики. Научно-исследовательский экономический институт Министерства экономики Украины, Киев, 1997.

Диссертация посвящена вопросам методов управления конкурентоспособностью производства, выявлению резервов и определению путей ее повышения в отраслях АПК.

В диссертации обоснованы методы и принципы управления конкурентоспособностью отраслей АПК, разработаны методика и инструментарий определения уровня конкурентоспособности различных видов продукции, установлены основные направления ресурсосбережения.

Основные результаты работы нашли отражение в научных рекомендациях и практических предложениях по усовершенствованию системы управления конкурентоспособностью производства в отраслях АПК.

Ключевые слова: конкурентоспособность, методы управления, агропромышленный комплекс, ресурсосбережение.

Annotation

Polishchuk V.N. Management of production's competitiveness in the spheres of agroindustrial complex (AIC). - Manuscript. Dissertation for academic degree, written by a candidate of economic science, speciality 08.02.03 - organization, management, planning and regulation of economy. Scientific-research economic institute of Ukrainian Ministry of Economy, Kiev, 1997.

The dissertation is dedicated to the points of management methods of production's competitiveness, to discovering the reserves and definition the ways of its increasing in the spheres of AIC.

There are methods and principles of management of AIC branches' competitiveness, substantiated in the dissertation, methods and instruments of competitiveness of different production kinds are worked out here and the main directions of resources' conservation are defined.

Main results of this work were reflected in scientific recommendations and practical offers to improve the system of management of production's competitiveness in the spheres of AIC.

Key words: competitive, methods of management, agroindustrial complex, conservation of resources.

ПОЛІЩУК Валентина Миколаївна

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
ВИРОБНИЦТВА В ГАЛУЗЯХ АПК

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск кандидат економічних наук
Ніконова Ангеліна Аполінарівна

Підписано до друку 9.10.97. Формат 60x84 1/16. Папір офс. Офсетний
друк. Ум.друк.арк.1,16. Тираж 100 прим. Зам. 702а.

НДЕІ МЕНУ, 252103 Київ 103, б.Дружби народів, 28.

ДВПП Міннауки України, 252006, Київ 6, вул. Горького, 180.

434320

438544
AB 38.644